

УДК 821.112.2-2.09

С.Ф. Соколовська,
кандидат філологічних наук, старший викладач;
Н.М. Коваль,
магістрант;
Г.О. Чехмакіна,
магістрант
(Житомирський державний університет)

СТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА АНАЛІТИЧНИХ СУБСТАНТИВНИХ ГРУП У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена розгляду особливостей аналітичних субстантивних груп у німецькій мові. Автори аналізують ці словосполучення з погляду їх семантики, граматичного оформлення, характеру синтаксичних відношень між компонентами.

Актуальність вибору проблеми зумовлена тим, що у дослідженнях німецької розмовної мови останніх років існує тенденція до зниження значущості флексій як основних маркерів відмінка і зростання у зв'язку з цим частотності аналітичних форм вираження цієї категорії. Аналітичність синтаксичного зв'язку слів у німецькому мовленні особливо яскраво проявляється тоді, коли всі компоненти словосполучення належать до флексивних частин мови або хоча б один з двох флексивний за своєю головною морфологічною характеристикою.

У німецькій мові з досить розвиненою відмінковою іменниковою та прикметниковою флексією на особливу увагу заслуговують сполучення, в яких ця флексія відсутня. Мета статті – дослідити сполучення, в яких відсутній морфологічний зв'язок компонентів. Під такими конструкціями ми розуміємо окремі сполучення іменника з іменником та іменника з прикметником, які зустрічаються у певних ситуаціях і вживаються як у розмовній мові, так і в кодифікованій літературній мові і які не мають синонімічного флексивно оформленого аналога. Об'єднання двох іменників, синтаксичний зв'язок між якими виражається, як правило, через чітко встановлений порядок слів – їх контактне розташування, а не через відмінкові флексії, є зразком проявлення аналітизму при оформленні словосполучень.

У дослідженнях німецької розмовної мови Г. Белльманна, У. Біхеля, П. Брауна, А. Домашнєва [1;2;3;4] неодноразово підкреслювалося зниження значущості флексій як основних маркерів відмінка і збільшення у зв'язку з цим частотності аналітичних форм вираження відмінка. При цьому явище аналітизму в розмовній мові пов'язується, насамперед, із уживанням груп з "монофлексивом", а також із розповсюдженням приєдникових конструкцій [5:10]. Так, приєднений генітив часто замінюється приєдниковою конструкцією "von + Dativ". Це особливо характерно для розмовної мови, наприклад, *die Treppe von unserem Haus, die Bücher von der Bibliothek*, але поява таких конструкцій не виключена і в кодифікованій літературній мові. До того ж генітив витісняється з німецької звичайної мови не лише дативом, як приєдниковим, так і без приєдника, але й номінативом. Зокрема, у субстантивних групах, які позначають співвідношення міри й речовини, другий компонент (назва речовини) зберігає нульову форму, яка збігається з формою називного відмінка, наприклад: *2 Tüten Mehl, 4 Stück Kuchen, 250 Gramm Butter, 5 Kilo Kartoffeln, 10 Sack Weizen*. Генітивні зв'язки між двома іменниками виражаються у цьому випадку не флексіями й артиклями, а через співвіднесення номінативних форм компонентів. Крім генітивних відношень між обома компонентами можуть існувати й інші зв'язки, які також виражаються через контактність компонентів у їх словникових формах.

Говорячи про аналітичність окремо оформлених двокомпонентних сполучень, ми, насамперед, маємо на увазі так звані монофлексивні субстантивні групи. Окремі аспекти цих конструкцій уже підлягали науковому розгляду [1;2;3;4;5]. Але вивчення наукової літератури доводить, що в основу класифікації аналітичних сполучень кожен дослідник кладе якусь одну головну ознаку. Варто звернути увагу на комплексний аналіз цих сполучень з погляду їх семантики, граматичного оформлення компонентів, характеру синтаксичних відношень між компонентами.

Оскільки морфологічний маркер одного компонента визначає відмінок усього сполучення, то інший компонент вживається у своїй немаркованій формі. Таким чином, ціле словосполучення набуває морфологічного вираження відмінка, хоча синтаксичні зв'язки між самими компонентами субстантивних груп не представлені флексивно. У німецькій розмовній мові ці групи набули широкого розповсюдження, особливо субстантивні групи, які позначають міру чого-небудь (квантитативні групи). Частотність таких конструкцій визначається комплексом соціально-психологічних характеристик розмовної мови і насамперед емотивністю розмовної мови, що дозволяє використовувати такі сполучення для посилення експресивності висловлювання. Відбувається оказіональна фразеологізація субстантивних груп [6:10]. Особливо виразно це простежується в субстантивних групах демінутивного обмеження абстрактних понять, наприклад: *ein Funken Genugtuung, ein Häufchen Elend, ein Fünkchen Wahrheit*.

У субстантивних групах такого типу в ролі визначальних слів можуть виступати й іменники більш абстрактного значення: *Richtung Vorstadt, Richtung Motiv, Richtung Frieden und Festigung der internationalen Sicherheit*. Аналіз субстантивних сполучень у німецькій розмовній мові дає змогу виявити їх типологічні ознаки з метою об'єднання та зарахування їх до певних груп:

1. Сполучення з "Art" (*eine Art Tagebuch, eine Art Heinzelmännchen*). У мовленні ці групи використовуються для підкреслення абстрактного або конкретного іменника, який вживається найчастіше у переносному значенні або з відтінком іронії. У сполученнях з "Art" відбувається актуалізація рематичного компонента, чому сприяє, з

одного боку, вживання слова "Art", а з іншого – приєднання до нього слова, яке становить собою рему висловлювання:

"Mit Brumerus habe ich eine Art Waffenbündnis schließen können..."

"Die haben nichts von den grünen Dachsen, die brauchen was Solides, so eine Art Vater"

"Ihn hatte da eine Art Geständniswut befallen" [7:41].

Завдяки цій субстантивній групі з "Art" у висловлюванні досягається ефект образного використання основного смислового компонента сполучення, а розташування поряд номінативних форм компонентів групи "Art + Substantiv" виділяє другий компонент сполучення як рему.

2. Сполучення, в яких актуалізація реми полягає в семантичному обмеженні темпорального або локального детермінативу. Ці групи позначають напрямок руху, дії (навіть погляду), місце перебування. Тут досить розповсюджені групи з "Richtung", наприклад: *Richtung Werkhalle, Richtung Treppenhaus, Blickrichtung Тър*, а також інші типу *Nöhe Blumengeschöft*. Причому групи з "Richtung" можуть виступати не тільки як окремий член речення, зв'язаний з іншими семантично й формально, але і як самостійна група, окреме називне речення. Таке відокремлене речення висуває на перший план рематичний компонент, який демонструє свою повну формальну ізоляцію стосовно всього висловлювання та незв'язаність своїх компонентів за формою:

"Und zwar saßen Sie an zweitem Fenstertisch, Blickrichtung Тър"

"Sie ist mit der Vier gefahren, Richtung Hagenau"

"Verlegen Sie auf neunzehn Uhr, in die Schalterhalle des Hauptbahnhofs, Nöhe Blumengeschöft" [7:55].

За допомогою аналітичного оформлення даних груп можна синтаксично стисло та у спрощеній формі передавати інформацію локального характеру.

3. Групи з темпоральним значенням (наприклад, *ein paar Tage Urlaub, einige Wochen Gerede, eine Nacht Ungewißheit, zwei Stunden Zwangspause*), головне призначення яких у мовленні полягає в часовому обмеженні якогось процесу і в підкресленні при цьому його тривалості (наприклад, процесу розмови, очікування й под.).

Тут можна виділити окремі підгрупи:

а) які конкретизують пору року: *Ende Oktober, Anfang September*;

б) які є віковою характеристикою людини: *Anfang Zwanzig, Mitte Vierzig*;

в) які уточнюють слово "Zeit": *eine Viertelstunde Zeit, drei Wochen Zeit*;

г) які визначають часові межі конкретного процесу, події: *ein paar Tage Urlaub, zwei Jahre Geföngnis, eine Viertelstunde Verspöftung*;

д) які обмежують щодо часу окремі поняття більш загального характеру: *eine Nacht Ungewißheit, einige Wochen Gerede*.

4. Групи зі значенням міри (квантитативні групи): *ein Stöckchen Land, eine Menge Geld, eine Herde Affen, ein Stöck Jugend, eine Menge Gльck*, які означають певну частку того, що представлено другим компонентом.

Як видно з наведених прикладів, у більшості цих субстантивних груп один із компонентів вживається у переносному значенні, що надає образності всій групі в цілому. Завдяки частковій фразеологізації окремих субстантивних груп із монофлексивом досягається певна експресія, яка є невід'ємною рисою розмовної мови (наприклад: *dieses Stöckchen Angeber, dieser geschöttelte Bündel Mensch, eine ganze Portion Mut*). У таких експресивно забарвлених сполученнях відбувається семантичне закріплення окремих детермінативів за окремими іменниками, що й дозволяє говорити про їхню фразеологізацію. Аналітичність оформлення цих груп підкреслюється їх експресія та рематичне виділення другого компонента групи.

Відзначаючи певну фразеологізацію окремих субстантивних груп, потрібно детальніше розглянути ті сполучення, які деякі вчені відносять вже до розряду фразеологізованих і оформлення яких можна вважати аналітичним [8:121]. Їх аналітизм пояснюється афлексивним вживанням іменників, незалежно від прийменника, що їм передує. Найбільш яскраво проявляється аналітизм у застиглих у своєму афлексивному вживанні парах іменників. Серед них найчастіше виділяються звороти:

1) з прийменником "in": *in Hülle und Fülle, in Reih und Glied, in Lieb'und Leid, in Nacht und Nebel, in Samt und Seide, in Lohn und Brot, in Bausch und Bogen usw.* Ці групи допускають афлексивне вживання в ролі першого компонента іменників всіх трьох родів;

2) з прийменником "mit": *mit Kind und Kegel, mit Mann und Maus, mit List und Tücke, mit Rat und Tat, mit Spott und Hohn*. У цьому випадку в ролі першого компонента групи частіше виступає іменник чоловічого або середнього роду;

3) з прийменником "auf": *auf Schritt und Tritt, auf Weg und Steg, auf Jahr und Tag* (частіше іменники чоловічого й середнього роду);

4) з прийменником "bei": *bei Wasser und Brot, bei Leib und Leben, bei Nacht und Nebel*;

5) з прийменниками "für, um, von" як елементами зв'язку між компонентами групи: *Wort für Wort, Zug um Zug, von Mensch zu Mensch, von Kopf bis Fuß*.

Потрібно зазначити, що у фразеологізованих зворотах іменники не лише вживаються без маркерів якогось відмінка, але і втрачають показники слабкої відміни, наприклад: *von Mensch zu Mensch, eine Seele von Mensch*.

Відсутність флексивного оформлення компонентів сталих зворотів дозволяє говорити про аналітизм їх побудови. З'явившись колись у живій розмовній мові, вони перейшли в літературну мову, при цьому різною мірою зберігаючи свою стилістичну маркованість. Використання цих зворотів у мовленні надає йому образності.

Проаналізований матеріал дозволяє зробити висновки, що при дослідженні конструкцій з монофлексивом у багатьох випадках ми маємо справу з граматичною неоформленістю смислового зв'язку в певних типах таких сполучень. Існуючі посесивні або атрибутивні відношення між компонентами субстантивних груп передаються

не морфологічним засобом (флексіями), а розташуванням компонентів у їх словникових формах поруч або за допомогою прийменника і певного порядку елементів групи. Проведений аналіз відкриває перспективи подальшого вивчення не лише аналітичних груп, синтаксичних відношень між компонентами вказаних мовних одиниць, їх специфічного лексичного наповнення, а й аналітичних тенденцій у сучасній німецькій розмовній мові загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bellmann G. Wandlungen im Wortschatz der deutschen Gegenwartssprache. – Berlin: Verlag Enzyklopedie, 1991. – 120 S.
2. Bichel U. Problem und Begriff der Umgangssprache in der germanischen Forschung. – Tübingen: Niemeyer, 1993. – 173 S.
3. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. – Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1987. – 325 S.
4. Домашнев А.И. Проблемы классификации немецких социолектов // Вопросы языкознания. – 2001. – №2. – С.127-139.
5. Девкин В.Д. Аналитические тенденции в немецкой разговорной речи // Вопросы строя немецкой речи. – 1984. – вып.2. – С.3-8.
6. Гльск Н., Sauer W. Gegenwartsdeutsch. –Stuttgart: Metzler Verlag, 1990. – 235 S.
7. Weinrich H. Sprache in Texten. – Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1993. – 80 S.
8. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 2002. – 305 S.

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Соколовская С.Ф., Коваль Н. М., Чехмакина Г.А. Структура и семантика аналитических субстантивных групп в немецком языке.

Статья посвящена рассмотрению особенностей аналитических субстантивных групп в немецком языке. Авторы анализируют эти словосочетания с позиции их семантики, грамматического оформления, характера синтаксических отношений между компонентами.

Sokolovska S.F., Koval N.M., Chekhmakina G.A. Structure and Semantics of Analytical Substantive Groups in the German Language.

The article deals with the peculiarities of analytical substantive groups in the German language. The authors analyze the semantics, grammar form, syntactical relations of the components of these word combinations.